

VASILE DÂNCU

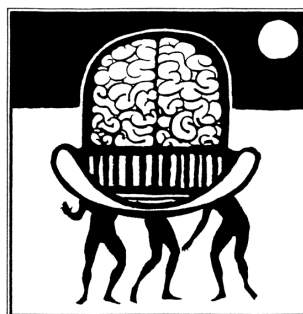
„A DEMOKRÁCIA NEM KISKUTYÁKNAK VALÓ”

Kérdezett Cseke Péter Tamás

■ „A romániaiak a brüsszeli bürokráciában csatlódtak, nem a politikusaikban. A politikusaikban amúgy sem bíztak soha” – jelentette ki a *Korunk*-nak adott interjújában Vasile Dâncu. A kolozsvári társadalomkutató, volt minisztert a román nemzeti identitás és az európai értékek viszonyáról, Románia EU-s perspektíváiról kérdeztük.

– Már a Románia uniós csatlakozását megelőző időszakban sok szó esett a hazai közbeszédben, sajtóban, politikusi nyilatkozatokban az európai szellemiségről, az uniós értékekről. Szociológusként hogyan látja, az EU-tagság hetedik évében mennyire vallja magáénak a romániai társadalom ezeket az értékeket?

– Romániának több mint hat évtizedes szünet után kell feltalálnia a demokráciát, a demokrácia ethosza nem születhet meg egyik napról a másikra. Húsz éve készíték közvélemény-kutatásokat, és mérem a polgári és politikai kultúra, illetve a politikai vagy társadalmi válság kulturális reflexeinek különböző összetevőit. Elmondhatom, hogy hosszú utat jártunk be az 1990-es bányászjárások óta, mai társadalmunk már megszabadult az akkori félelmeitől és tabuitól. Nőtt a kisebbségek iránti tolerancia, a sokszínűség elfogadottsága, lassan kialakultak és fejlődtek a demokratikus reflexeink. A társadalom modernizációja azonban nem fejeződött be, a demokrácia nem konszolidálódott. Úgy vélem, Romániában továbbra is folyamatosan őrködni kell a demokrácia fölött, mert a legváratlanabb veszélyek fenyegetik. A politika egy ilyen veszélyforrás, a szavazatokat hajszoló politikusok ugyanis hajlamosak megszegni a demokrácia szabályait Kelet- és Közép-Európában.

**A politikai versengés
mára átlépte a
normalitás kereteit,
szélsőségesen
érzelmeiktől fűtött és
személyelvű, totális
háborúvá változott.
Szinte elviselhetetlen
a politikai feszültség,
nincs konszenzus
a román társadalom
nagy problémáiról.**

Azt hiszem, nem az állampolgárok tudatlansága, polgári öntudatuk és politikai kultúrájuk hiánya jelenti a legnagyobb veszélyt a demokráciára, hanem a politikusok demagógiája és populista, diktatórikus hajlama. Románia több válságot élt át az elmúlt két évtizedben, és ennek van jó oldala is. Mindegyik válságból tanultunk valamit mi polgárok, talán még többet is, mint a politikusok. Az 1990-es etnikumközi feszültségek, a monarchisták és a történelmi pártok üldözése, a bányászjárások vagy éppenséggel a 2012-es politikai válság mind a romániai civil társadalom és a polgári kultúra fejlődéséhez járultak hozzá. Sajnálatos módon a politikai pártok folyamatosan lehalásszák a civil társadalom személyiségeit, kormányzásra, politizálásra fogják be a polgári elitet, így a jelenlegi román társadalom erőtlenné vált. Civilszervezeteink harmatgyöngék, az aktívabbak gyakran politikai pártok mögé sorakoznak fel. A politikai versengés mára átlépte a normalitás kereteit, szélsőségesen érzelmeiktől fűtött és személyelvű, totális háborúvá változott. Szinte elviselhetetlen a politikai feszültség, nincs konszenzus a román társadalom nagy problémáiról. Nincs egy olyan politikai projekt, amit az egymást követő kormányok felvállalnának, így elpazaroljuk az erőforrásainkat. A korrupció, a költségvetési forrásoknak a mindenkori hatalom körüli érdekcsoportok felé való irányítása egyre lejjebb taszítja társadalmunkat az európai intézmények által végzett kiértékelésekben. A 2012-es év a román alkotmányosság és a demokrácia alapintézményeinek erőpróbája volt, és Románia kiállta ezt a próbát. Nehezen, de átment ezen a teszten. A hatalom méltányos megosztását azonban csak több évtizedre, évszázadra nyúló demokráciában lehet megtanulni. Forró volt a nyár 2012-ben, megvolt az első konfliktusunk Európával, ami az euroszkeptizmus erősödéséhez vezetett. Ez önmagában nem gond, csak akkor válik azzá, ha ezt a jelenséget a politika meglovasítja. Úgy vélem, Romániának funkcionális demokráciája van, ám a politikusok színvonalának csökkenése szükségessé teszi, hogy az európai intézmények szemmel tartsák a közös Európa alapját képező elvek tiszteletben tartását országunkban. A politikusaink abban a tévhitben élnek, hogy bármit megtehetnek, ha megnyerték a választásokat. Ez lesodorhatja az országot az európai pályáról, mert a civil társadalomnak nincs ereje megakadályozni a félrecsúszást.

– Hogyan látja, összeférnek-e az európai értékek a román nemzeti identitás alapjául szolgáló értékekkel? Mennyire áll közel a román nemzetkép a nemzetek fölötti, európai identitáshoz?

– Ma már kevesen hiszik azt, hogy Európa olyan közös európai identitást tud teremteni, amelyet az egyének és a közösségek magukénak vallhatnak. Ez álom volt csupán, el lehet felejteni. Az európai nemzetállamok túl fiatalok még, a nacionalizmusok nem fáradtak ki. Erőteljesebb közigazgatási integrációra és sok évtizedes, szó szerinti európaivá nevelésre van szükség ahhoz, hogy ez az álom valóra váljon. A szociológiai felmérések azt mutatják, hogy az európaiság egyelőre csupán a közigazgatás, a bürokratikus rendszer szintjén nyert teret a kontinensen. Sajnálatos módon a globális válság széthúzáshoz vezetett Európában, pedig ez a válság kiváló alkalmat adhatott volna az EU alapjául szolgáló két eszme, az európai szolidaritás és kohézió megnyilvánulására. Az emberek megbírnak több fajta identitást, a helyitől a regionálison keresztül a nemzetiig, és úgy vélem, el tudnak fogadni egy nemzetek fölötti, európai identitást is. Ez utóbbi identitás konfliktusba kerülhet a többivel, ám ez a konfliktus könnyen kioldható. Az Európával való azonosulás azonban csak két-három nemzedékváltás után alakulhat ki. A munkaerő mobilitása, a személyek szabad mozgása az Európai Unióban kedvez ennek a folyamatnak. Ám tudatosan tenni is kell érte: közös történelem-tankönyvekkel, gyakoribb kulturális cserékkel, a nemzetek közötti vitás történelmi kérdések megoldásával. Mondok egy példát: már 1986-tól történt próbálkozás egy közös, román–magyar történelem-tankönyv megírására, ez azonban nehezen halad, pedig hozzájárulhatna a két nemzet közös integrációjához Európa történelmébe. Mindent összevetve: nem vagyok túlságosan optimista a közös

európai identitás kiépítését illetően, de úgy vélem, nem kellene feladni ezt az eszmét, dolgozni kell rajta. Mert ha nem ezt tesszük, Európa törékennyé válik, bármilyen fiskális paktumot vagy a közigazgatás integrációjáról szóló megállapodást kötnek is a tagállamok.

– *Az Európai Unió egy sor, az európai értékekre alapozó szabályt fektetett le, amelyeket el kell fogadniuk a csatlakozni kívánó államoknak. A csatlakozási szerződés aláírásával Románia ezeket a szabályokat elfogadta. 2012 volt az első év, amikor Brüsszel nagyon komolyan figyelmeztette Bukarestet, hogy az ország megszegi az uniós szabályokat. Mi történt valójában 2012 nyarán?*

– Mi annak idején eléggé kritikátlanul elfogadtuk mindazt, amit Brüsszel felkínált, nem volt közvita arról, amit aláírunk az uniós csatlakozáskor. Egyetértettünk a szerződésben foglaltakkal, és azt hittük, könnyű lesz integrálnunk a törvénykezésünkbe a brüsszeli bürokrácia követelményeit. Lehet, hogy könnyű lefordítani egy jogszabálygyűjteményt, ám a törvények szellemisége nem változik olyan könnyen. Szeretném azt hinni, hogy baleset volt, ami a nyáron történt, olyan baleset, amelyet egy különleges politikai konjunktúra idézett elő. Fontos lenne reflektálni erre a balesetre, nem kellene szőnyeg alá söpörni a történeteket. Egyfelől meg kellene értenünk, hogy Brüsszel is a politikáról szól, az európai intézményeket politikai folyamatok alakítják ki. Másfelől őszintén el kellene ismernünk, hogy a demokrácia egy sor szabályt jelent, amelyeket nekünk be kell tartanunk. A szabályok betartása az európai együttélés alapja, a demokratikus eljárások tiszteletben tartásának erősödnie kell. Nem panaszkodhatunk az európai intézmények politizáltságára, ha egyszer ezeknek a szabályoknak a betűjét és szellemiségét nem tartottuk be. Remélem, hogy a politikusaink pártállástól függetlenül tanultak a nyári eseményekből, bár sokan közülük nem adták jelét annak, hogy felfogták volna, ami történt. Remélem ugyanakkor azt is, hogy az akkor elkövetett hibákat többé nem fogjuk megismételni, de biztos vagyok abban, hogy elkövetünk majd más hibákat is.

– *A csatlakozás első éveit csalódást okoztak a lakosságban, elsősorban az ország gazdasági helyzetének alakulása miatt. Átválthat-e euroszepticismusba vagy akár Európa elutasításába ez a csalódottság?*

– A csatlakozás évében hihetetlen mértékű, 86 százalékos volt Romániában az Európai Unióba vetett bizalom. Ez az arány azt a már-már neurotikus vágyunkat jelentette, hogy mielőbb élvezhessük az európai integráció előnyeit. Később ráébredtünk arra, hogy a helyzet nem annyira rózsás, mint hittük, Európa nem támogat bennünket annyira, amennyire szeretnénk, sem az uniós alapok lehívásában, sem más tekintetben. Nagyon jól tudom, hogy az európai alapok lehívásának siralmas hatékonysága miatt elsősorban magunkat okolhatjuk, de azért közrejátszanak ebben rajtunk kívüli okok is. A brüsszeli bürokrácia kihasználja a gyengeségeinket, rajtunk spórol az EU költségvetésén. Mára már a korábbi arány felére csökkent az Európai Unióba vetett bizalom a román lakosság körében, s ez a bizalmi szint nagyjából az EU-átlagnak felel meg. Az Európa-ellenesség azonban még nem ütötte fel a fejét nálunk, Európa még mindig álom a kontinens központi és keleti részén élő szegények számára. Úgy vélem, hogy Európa akkor válhat erős föderális állammá, ha alapos reflexiókra, kritikai fundamentumokra építkeznek. Európa apostolainak szembesülniük kell a nacionalizmusokkal, az autarchikus közösségi vagy regionális formákkal. Ha Németország vagy Franciaország megelégszik azzal, hogy a kisebb tagállamokat fenyegeti és bünteti, akkor az Európa-projekt nem fog sikerülni, mert azt az érzést keltik majd, hogy az integráció csak a hatalmasok érdekeit szolgálja, a másodrangú tagállamok pedig nem tudják majd meggyőzni a lakosságukat arról, hogy elfogadják ezt a másodrangúságot. Romániában megjelent az euroszepticismus, de még a szélsőségesek vagy populisták diskurzusát sem uralják Nyugat-ellenes üzenetek. Ha a gaz-

dasági válság súlyosbodik, ha borússá válik a lakosság jövőképe, akkor nem kizárt, hogy Romániában is teret nyernek a Nyugat-ellenes politikai nézetek. Az intolerancia hamar lángra lobban, és prérítúzként terjed.

– *Milyen mértékben hódíthat teret Romániában a „mi nem vagyunk gyarmat!” típusú politikai diskurzus?*

– Jó lenne, ha eljutnánk a „nem vagyunk gyarmat” szemlélethez, de csak akkor, ha ez a diskurzus racionális. Ez a nemzet pozitív értelemben vett öntudatra ébredését, egy komoly társadalmi projekt kiépítésének kezdetét jelenthetné. Nem hinném, hogy az európai projekt helyettesíteni tudja a nemzeti projektet, s annál kevésbé egy társadalmi projektet. Arról a pillanatról álmodom, amikor az összes párt megérti, hogy minimális konszenzusra van szükség a nemzeti prioritásokról. Tudnunk kell harminc évre előre, mihez kezdünk az oktatással, az egészségüggyel, mit teszünk a gazdaság növekedéséért, milyen szerepe lesz a növekedésben a mezőgazdaságnak, mi történik a mostohagyereknek tekintett vidéki közösségekkel, hogyan alakítjuk ki racionálisan (nem etnikai vagy politikai alapon) a régióinkat és így tovább. Engem nem zavarna, ha mindez a „mi nem vagyunk senkinek a gyarmata” szlogen jegyében valósulna meg, az eredmény a fontos. De talán még az eredménynél is fontosabb, hogy végre komolyan gondoljuk át ezeket a kérdéseket, és ebbe a projektbe sikerüljön bevonni valamennyi szakértői és értelmiségi tartalékunkat. Legyünk realisták, ne seperjük a szőnyeg alá a szemetet. Románia gyarmattá válásáról beszélni kell, mert ha nem beszélünk róla, egészen biztosan gyarmattá válunk, és éppen az európai projekt megvalósításától távolodunk el.

– *Hogyan csapódik le Románia lakosaiban az ország schengeni csatlakozásának többszöri elhalasztása, a kétsebességű Európa körvonalazódása? Az ügyetlen politikusaikban csalódtak inkább az emberek, vagy pedig Brüsszelben, ahonnan a csatlakozás feltételeit diktálják Bukarestnek?*

– A schengeni csatlakozás kérdése megmutatta a lakosságnak, hogy – mint egy költő mondta – „a demokrácia nem kiskutyáknak való”. Az emberek még nem fogták fel annak a jelentőségét, hogy a schengeni övezeten belül nincsenek országhatárok. Voltaképpen most is szabadon mozoghatnak Európában, és ez nekik elég. Ha ebben a szabad mozgásukban korlátoznák őket, akkor kerülne igazán válságba kapcsoljunk Európával. A románok a brüsszeli bürokráciában csalódtak, nem a politikusaikban. A politikusaikban amúgy sem bíztak soha, hanem egy semleges, objektív Európában hittek, amely jóindulattal befogadja az újonnan érkezetteket. Ez a mítosz szertefoszlott, és ma már az értelmiségiek a hazai közbeszédben azt az üzenetet fogalmazzák meg, hogy Európa számukra csalódást jelent. Ez az üzenet idővel kollektív attitűddé változhat, ám még nem alakult ki kritikus tömeg ebben az irányban.

– *Milyen irányba tart Románia? Van-e egyáltalán valamilyen iránya az országnak a rendszerváltás után kitűzött két cél, a NATO- és az EU-csatlakozás elérése után?*

– Felmérések szerint egyelőre az ország lakosságának hetven százaléka véli úgy, hogy Románia rossz irányba tart. Én úgy gondolom, hogy sajnos stagnálunk, nincs semmilyen irányunk. A NATO- és EU-csatlakozást elértük, utána nekiláttunk ünnepelni és pihenni. Pedig én azt hiszem, a világ jelenlegi változási sebessége mellett nekünk vágtatni kéne ahhoz, hogy legalább ne szakadjunk le más államoktól. Volna egy fontos cél, amely azonban sajnos nem sürgető a politikusaink számára. Románia modernizációjáról van szó, egy valóban korszerű és európai román állam kialakításáról. Annyi a tennivalónk ezen a téren, annyi szó esik erről értelmiségi körökben, hogy képtelen vagyok megérteni, miért nem fontos ez a politikusainknak. Nemrégiben a blogomban (<http://vasiledancu.blogspot.ro/2012/11/un-terorist-de-32-de-anicu-o.html>) írtam erről, és több tucat olvasóm felhívott, a politikus barátaim közül azonban egyik sem, pedig tudom, hogy olvassák a bejegyzéseimet.